

Branko PAVLICA

Zagreb

Ukrašavanje brodova kroz vjekove

Morima svijeta danas plovi impozantan broj brodova. Koji god pogledate zapaziti ćete da je njegov trup obojen nekom bojom. Možda ste se poneki put zapitali: zašto se i od kada brodovi boje?

Bojenje brodova u antičko doba

Bojenje brodova nije nov izum. Ono je već bilo poznato narodima starog vijeka. Stari Feničani bojali su svoje brodove crnom bojom, a pramac broda obično su ukrašavali figurom konjske glave. Egipćani su na pramce svojih brodova stavljali religiozne simbole. Brodove, pak, obojene svijetlim bojama susrećemo kod Grka. Oni su svoje brodove bojali grimizno, modro, bijelo zeleno i tzv. »venetskom« bojom, sličnom boji mora. Svi ti antički brodovi, osim pramčanih figura nosili su na krmi i određen kip po kome su se razlikovali brodovi različitih plemena.

Na pramčanom dijelu trupa nalazile su se i »oči«, jer su nekada ljudi vjerovali da je brod živo biće i da mora gledati kuda plovi. Te se »oči« kasnije pretvaraju u otvore za sidrene konope, ali su one još ostale na pr. na našim trabakulima i bracerama.

Zanimljivo je da su Grci različito bojili i jedra svojih brodova: purpurno je jedro označavalo prisutnost velikaša na brodu, a crno je značilo žalost.

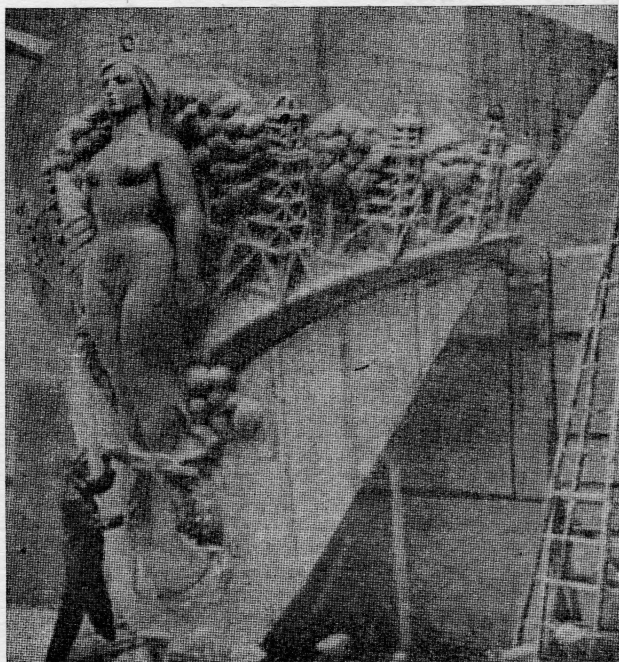
Rimljani su na pramac svojih brodova postavljali poprsje ratnika.

Pojava umjetnički oblikovanih pramčanih figura

Pramčane figure postepeno prelaze u obavezne umjetnički izrađene ukrase brodova tzv. »pulene«. U doba Vikinga lađe su na pramcu nosile glavu zmaja ili zmije. Normani su vremenom svojih »drakara« i »snekara« počeli ukrašavati običnijim likovima životinja s grbova. Tako

Zmaj Hvarske gali je učestvovala u bici kod Lepanta 1571. g.

Pramčani ukras na tankeru »Esso Bourgoigne«

Zbirka pulena na brodu-muzeju »Cutty Sark«

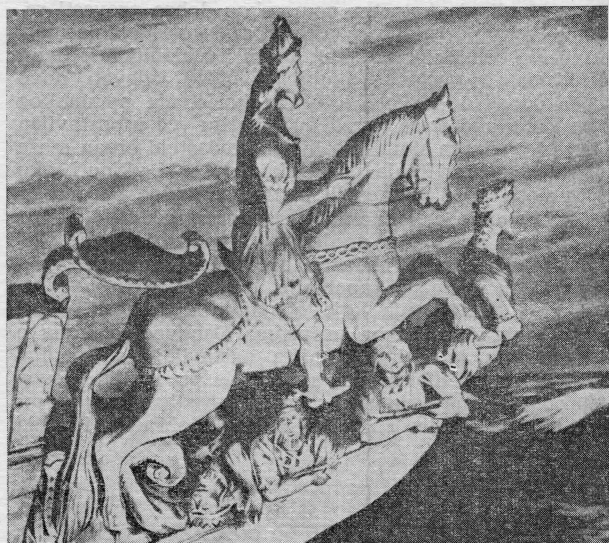
je Vilim Osvajač na pramcu svoje gali je imao figuru lava, dok je Norman Sweyn svoju lađu ukrasio figurom zmaja čiji se rep protezao sve do njena kormila.

Kako se s vremenom na pramcu srednjovjekovnih brodova stao podizati »kaštel«, ponestalo je mjesta za pulene i one su se pomalo prorijedile. Brod »Trinty Reyal« Henrika V u to je vrijeme bio jedan od rijetkih koji je nosio pulenu — okrunjena leoparda.

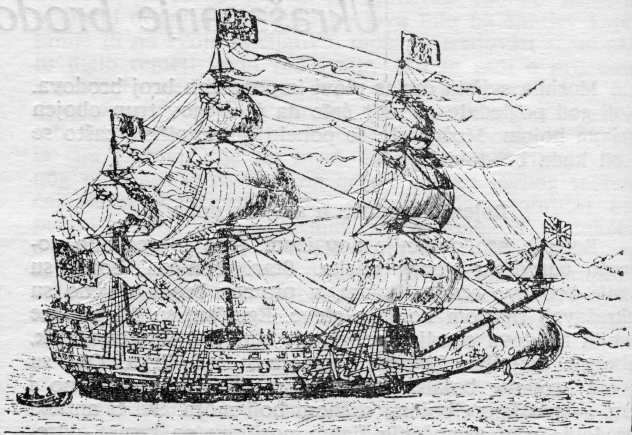
God. 1571. u bici kod Lepanta komandni brod kršćanske flote pod zapovjedništvom Juana Austrijskog nosio je na kaštelu veliko raspelo koje se još i danas čuva u barcelonskoj katedrali. I naši brodovi koji su sudjelovali u toj bici imali su razne pulene. Tako se na pramcu hvarske gali je nalazio drveni zmaj koji se i danas čuva u hvarskom Arsenalu. Figura je duga metar i pol i dobro je očuvana.

U Trogiru je pohranjen pijetao koji je kitio kljun turske lađe koju je u Lepantskoj bici potopio Trogiranin Alviz Cippico. Tu se nalazi i pulena žena koja simbolizira božicu Fortunu, a bila je postavljena na pramcu trireme »Žena« na kojoj su se Trogirani borili kod Lepanta.

U ono vrijeme, a naročito početkom XVII stoljeća, javljaju se brodovi sa bogato izrezbarenom i ukrašenom krmom. Zlatne šare, rezbarije, stupovi i kipovi te lampioni smješteni su na stražnjoj stijeni krme. To je ukrašavanje dostiglo vrhunac polovinom tog stoljeća, a najveličanstveniji primjeri tog umijeća bili su engleski brodovi »Prince Royal« iz 1610. god. te »Sovereign of the Seas« iz 1637. kao i holandski istočnindijac »Amsterdam«. Na tim se

Pulena s likom kralja Edgara na brodu »Sovereign of the Seas«

»Sovereign of the Seas«

brodovima ponovno javljaju za kratko vrijeme zaboravljene pulene. Tako je »Sovereign of the Seas« nosio pulenu koja je predstavljala kralja Edgara kako gazi 7 kraljeva što veslaju u kraljevskoj barci, a simboliziraju 7 pokrajina Nizozemske. Taj brod je bio jedan od najukrašenijih koji su ikada plovili morem. Kupidoni, lavovi, grčki bogovi i različite djevice ukrašavali su ga od pramca do krme.

Sličnu grupnu pulenu nosio je i brod »Nosebye«, izgrađen god 1656. za vlade Olivera Cromwella. Ona je predstavljala samog diktatora koji konjem gazi šestoro ljudi čime je bila simbolizirana Cromwellova vlast nad šest nacija: Škotskom, Irskom, Holandijom, Francuskom i Engleskom. Iznad diktatorove glave stajao je natpis: »Bog s nama!«

Kako se vidi i Hitlerova parola bila je posuđena od ovog diktatora!

Zakonska ograničenja u ukrašavanju brodova

Ovo doba spektakularnih pulena prekinula je kraljica Ana, donijevši god. 1703. odredbu da se raskoš brodova smanji, rekavši da svaki ratni brod smije nositi samo kip lava. Jedino linijski su brodovi mogli biti bogatije ukrašeni pa je tako brod »Marlborough« iz 1708. nosio pulenu sa likom istoimenog vojvode kako konjem gazi maršala Tallarda.

Kralj George II kasnije mijenja naredbu kraljice Ane dozvolivši postavljanje pulena uz ograničenje da one ne smiju stajati više od cijene pulena lava koja se dotad standardizirala. Tako su brodovi ponovo postali prave male umjetničke galerije, jer se dana sloboda počela zloupotrebjavati, pa već brod »Kont« nosi pulenu oklopnika, a na »Princess Royal« postavljen je pozlaćen kip djevojke kako sjedi među nimfama, kupidonima i životinjama. »Queen Charlotte« iz 1790. krasila je figura kraljice koja drži žezlo i jabuku. Primjera obnovljene raskoši bilo je mnogo.

U to vrijeme Holandani su gotovo uvijek svoje brodove ukrašavali kipom crvenog lava kako vitla mačem, a ispred figure nalazilo se zlatom ispisano ime broda. Brodove namijenjene izvozu nisu ukrašavali, ostavivši kupcu mogućnost vlastitog izbora. Tako Francuzi, koji su svoju flotu podigli većinom kupujući holandske brodove, umjesto lavova stavljaju kipove kraljevskog salamandera, Nepuna sa trozubom ili pak likove morskih konjica.

Potkraj XVIII stoljeća brodovi ponovno smanjuju svoju raskoš tako da na pr. Nelsonov »Victory« iz 1796. nosi na pramcu samo kraljevski grb kojeg pridržavaju dva anđela.

Pramčane figure postale su neka vrsta maskota mornara pa su nova ograničenja bila neophodna, jer su se pomorci natjecali koji će imati spektakularniju pulenu. One se skidaju s brodova i pohranjuju u muzeje gdje se i danas mogu vidjeti.

Muzejske zbirke starih pulena

Moda pramčanih figura razvila se ponovno u prošlom stoljeću na brzim kliperima. Tad su pulene dostigle svoju zavidnu umjetničku oblikovanost. Kliperi su obično nosili figuru djevojke koja u ruci drži nekakav plod, najčešće onaj kojim je brod trgovao. Najveća kolekcija kliperskih pulena nalazi se na sačuvanom kliperu »Cutty Sark«. Ta zbirka broji više od 60 vrijednih umjetničkih djela, od Sirena koje su zavodile Odiseja, do kipova koji predstavljaju državnike kao na pr. Garibaldija, Lincolna i druge. Zasluga za ovu neprocjenjivu zbirku pripada Sydneyu Cumbersu zvanom Captain Long John Silver, koji ih je sakupljao više od dvadeset godina.

Jedan od najneobičnijih muzeja nalazi se u Britaniji, na otoku Scilly, a vlasništvo je obitelji Smith. Na grebenima tog otoka našli su propast mnogi brodovi, a njihove su pramčane figure generacijama skupljali članovi ove obitelji. Zbirka je smještena u zgradi, sagrađenoj od dasaka i dijelova razbijenih brodova. Kolekcija broji oko 40 pulena, raznih sidara i zvona brodova koji su se razbili o grebene otoka za posljednjih dvije stotine godina.

Legende vezane uz pojedine pulene

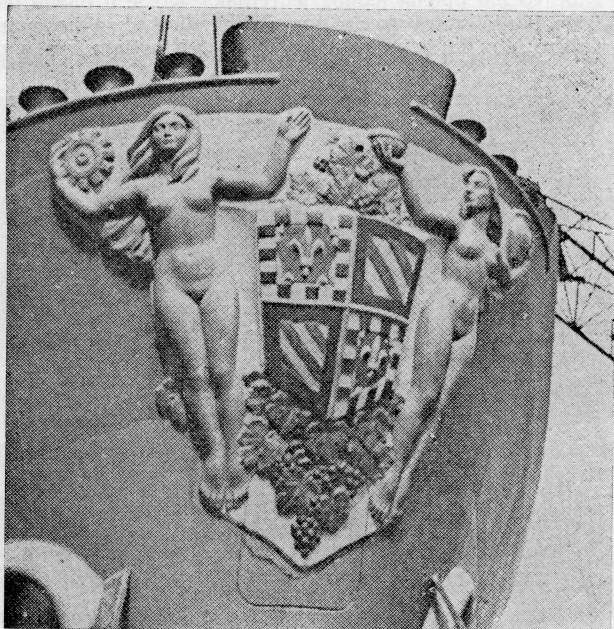
Svaka pulena ima za sobom svoju burnu historiju, a neke su postale legendarne. Jedna od najzanimljivijih legendi vezana je za drvenu statu Atlante, koja prikazuje

divnu zlatokosu djevojku, a krasila je jedrenjak iz XIX stoljeća.

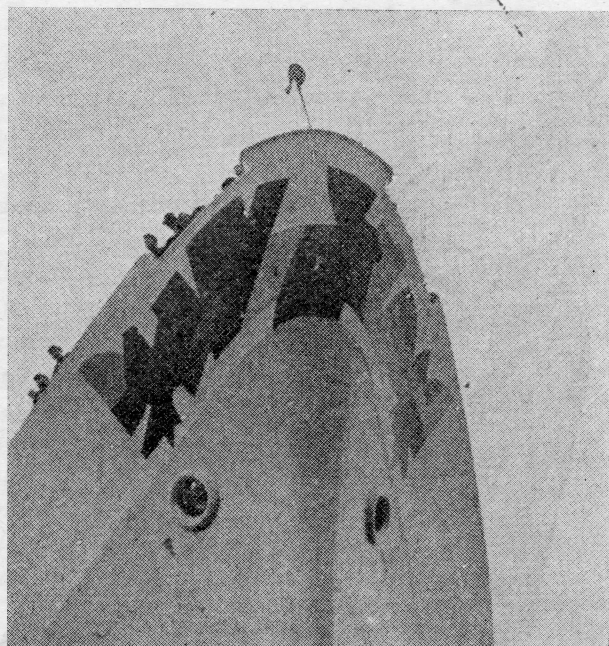
Počelo je 1866. god. kada je stražar na talijanskoj fregati »Veloce« spazio u moru »tijelo«. Brod je zaustavljen i statua je izvučena. Po dolasku u luku predana je denovskom muzeju. God. 1924. tadanji muzejski čuvar počeo je iznenada pokazivati neobično divljenje toj statui. Ljudi su ga zbog te neobične ljubavi stali ismijavati i on je počinio samoubojstvo, utopivši se u moru. Dne 13. listopada 1944. nađen je ispred statue Atlante leš njemačkog poručnika Kurta, druge žrtve divne pulene. Na statui je bilo pričvršćeno pisamce u kome je stajalo:

»Budući da mi nijedna žena ne može dati život satkan od snova, kakve si mi dala ti, Atlanto, poklanjam svoj život tebi«. — Erich Kurt

Nije ni čudo što je poslije toga jedan poslanik talijanskog parlamenta podnio prijedlog da se kip Atlante spali na lomači kao vještica.

Slikarija na pramcu broda »Borgny«

Pramčani ukras na tankeru »Esso Parentis«

Pulena sa dva zlatna anđela (iz god. 1663.) podsjeća na stravičnu priču. Ta najstarija do danas sačuvana pulena trgovačkog broda bila je po propasti svog nosioca stavljena na kljun fregate koja je operirala protiv bande krijumčara u Budi. Kaže se da kad je kapetan John Silver neočekivano napao krijumčare, jedan od njih, jednonogi Simon Symends odrubio mu je glavu. Tijelo je privezao na bijelog konja i strmoglavio ga u more Bude-zaljeva. Glava je potom spaljena na zidinama Quay Cettagea. Mornarska legenda priča da svakog uštapa obezglavljenog tijelo dolazi i tri puta pokuca na vrata zamka tražeći svoju glavu. I zaista, mnogo godina kasnije jedna je lubanja pronađena u zidu Quay Cettagea!

U zapadnom dijelu Engleske često se spominje priča o mladom kapetanu koji je obilazeći svoju novu župu jedno veće stigao na groblje. Nemilo se iznenadio opazivši blijedu, skromno obučenu djevojku kako se diže iz groba. Prestrašio se i pobjegao. Sutradan, vrativši se na groblje na istom je mjestu ugledao kip djevojke, koji je zapravo bio pulena jednog jedrenjaka, što je u blizini doživio brodolom. U toj je pokrajini Engleske, naime, uobičajeno bilo da se pulene brodova predstavljaju kao nad-

grobnici. Tako pulena 200-tonskog brika »Caledonia« krase jedan Morwenstovski grob. Taj se brik razbio 1842. u jednoj iznenadnoj oluji koju kapetan nije očekivao, budući da mu je brodski mali par dana prije slučajno razbio barometar.

Lala Rookh bila je bogata i lijepa indijska princeza. Jednom je prilikom brod na kome je putovala, pretrpio brodolom u Indijskom oceanu. Srećom se u blizini našao neki britanski brod koji je princezu spasio. Zahvalni princezin otac dao je izgraditi brod i poklonio ga mornaru koji je princezu izvukao iz mora. Brod je bio sagrađen u Liverpoolu god. 1856. i kršten imenom princeze. Pramac mu je krasila pulena s njenim kipom. Ta pulena, spašena u posljednji čas pred njemačkom invazijom na otoke Chanel, prebačena je u Englesku i stavljena u muzej.

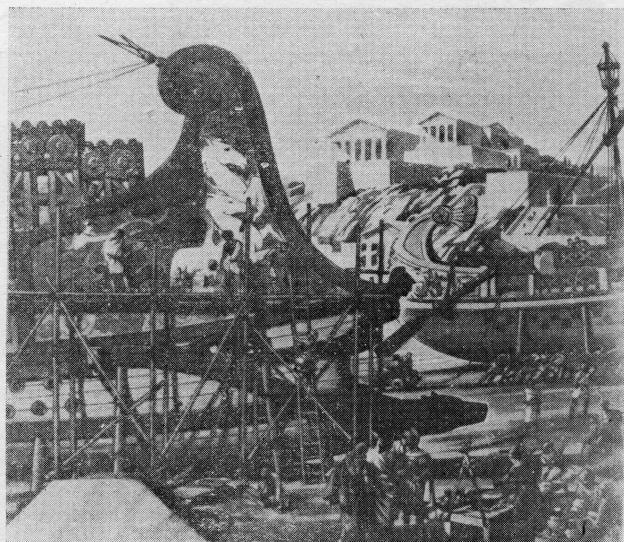
Ukrašavanje brodova u današnje vrijeme

Danas se pulene rijetko mogu vidjeti na pramcima suvremenih brodova. Ali ipak taj ukras ponosnih jedrenjaka, nije nestao s mora. Danas je blaga kosina sve više prihvaćen stil gradnje pramca, ali se opet nastoji da on bude ukrašen. Pramčane figure ponovno se javljaju, a zaslugu za to nosi norveško brodarsko poduzeće Fred Olson Line. Tanker ovog brodarca »Borgny« ukrašen je, umjesto pulenom, slikarijom površine 25 m² koja prikazuje jedan norveški fjord u čijoj su pozadini planine. Jednom je prilikom tanker unajmilo poduzeće Caltex koje je uklonilo tu sliku s pramca, na što je Olsen izjavio da će je ponovno postaviti, čim ugovor o najmu istekne.

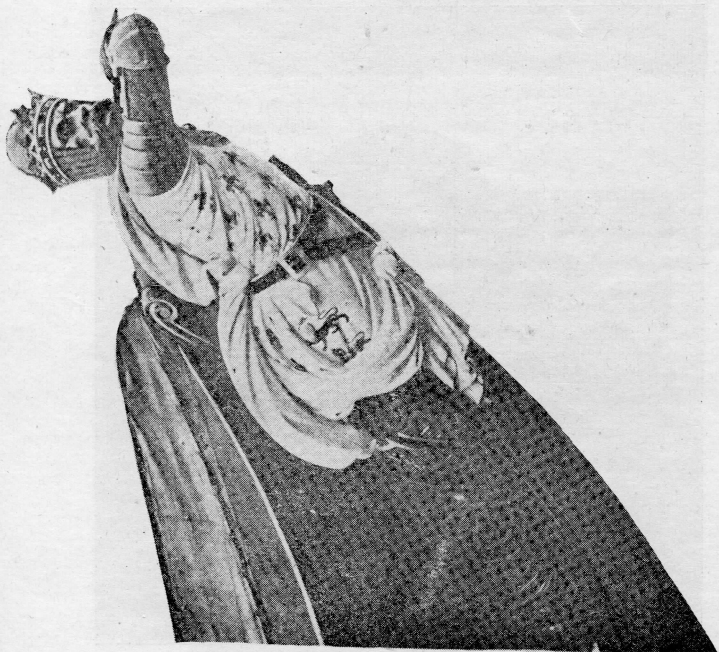
Ellerman Line stavila je na pramce svojih brodova grbove gradova čije ime nose. Brod »Oronsay« nosi na pramcu grb s mačem koji predstavlja amblem Škotske. Tanker »Esse-Parentis« krase na pramcu relief djevojke a u pozadini se vide tornjevi za bušenje nafte. Ova pulena teži 650 kg i pokriva površinu od 26 m². Sličnu pulenu ima i blizanac ovog broda. Norveški tanker »Boheme«, izgrađen 1956. na pramcu nosi pulenu koja prikazuje djevojku s rukama složenim na glavi, itd itd.

Neki brodovi imaju ukrašene i reljefe na mostu. Čak i najskromnije ukrašeni brodovi imaju makar par crta s obje strane pramca. Inak, najčešće su brodovi ukrašeni grbovima i inicijalima. Sjetimo se samo naših brodova-grdova: Tuzla, Novi Sad, Trogir i drugi.

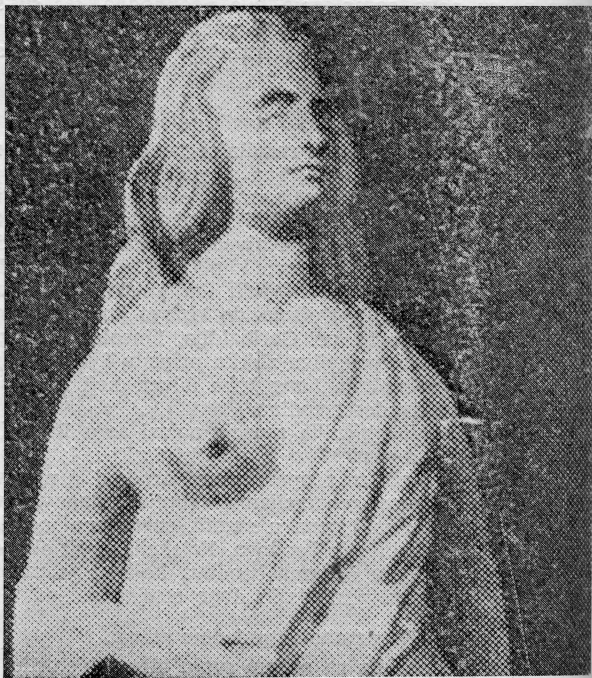
Mnogi naši brodovi nose na pramcu ili mostu petokraku. I tako se tradicija nastavlja i ljubitelji brodova, za koje se s pravom kaže da su najljepše dielo koje je čovjek stvorio, moći će opet uživati u umjetničkim ukrasima brodskih pramaca.

Bojanje brodova u Staroj Grčkoj

Pulena s ratnog broda »Black Prince« iz 1861. g.

Pulena Atlante